

УДК 338.43+34

Олена Поліщук

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті обґрунтовано педагогічні умови формування правової компетентності майбутнього менеджера зовнішньоекономічної діяльності на основі проведеного пілотажного дослідження. До них віднесено: професійну орієнтацію навчального процесу на підготовку майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності; орієнтацію майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності на необхідність правової самоосвіти як основної умови професійного росту; побудову навчального процесу на засадах особистісно-зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів; реалізацію правової освіти майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності на основі застосування інтерактивних технологій.

Ключові слова: *правова компетентність, зовнішньоекономічна діяльність, майбутні менеджери, педагогічні умови формування правової компетентності.*

В статье обоснованы педагогические условия формирования правовой компетентности будущего менеджера внешнеэкономической деятельности на основе проведенного пилотажного исследования. К ним отнесены: профессиональная ориентация учебного процесса на подготовку будущих менеджеров внешнеэкономической деятельности; ориентация будущих менеджеров внешнеэкономической деятельности на необходимость правового самообразования как основного условия профессионального роста; построение учебного процесса на основе личностно-ориентированного, компетентностного и деятельностного подходов; реализацию правового образования будущих менеджеров внешнеэкономической деятельности на основе применения интерактивных технологий.

Ключевые слова: *правовая компетентность, внешнеэкономическая деятельность, будущие менеджеры, педагогические условия формирования правовой компетентности.*

In article pedagogical conditions of formation of legal competence of the future managers of foreign economic activity on the basis of the Pilot study. These include: vocational guidance training process to prepare future managers of foreign economic activity; orientation future managers of foreign economic activity in need of legal self-education as a basic condition for professional growth; building a learning process on the basis of personality-oriented, competence and activity approaches; implement the legal education of future managers of foreign economic activity through the use of interactive

technologies; implementation of inter disciplinary connection sin the process of legal competence, a combination of classroom and extracurricular work. Established that the inclusion of future manager sin the legal business games, which is a form of play and substantive legal content of their professional activity, contributes to the need for legal self-education, the formation of legal competence. Proved that 40.3 % were characterized by low formation of legal competence.

Key words: *legal competence, foreign trade, future managers, pedagogical conditions of formation of legal competence.*

Активний розвиток української державності, обговорення стратегії і тактики здійснення економічних перетворень як на макрорівні (в масштабах регіону і держави), так і на мікрорівні (на підприємстві, у фірмі, сім'ї) зумовили гостру потребу в оновленні вищої економічної освіти, мета якої – підготовка фахівця, котрий володіє ґрунтовними фаховими знаннями і вміннями та здатній здійснювати професійну діяльність, глибоко усвідомлюючи свої обов'язки і соціальну відповідальність. Значною мірою успішне вирішення фахових завдань залежить від рівня володіння менеджером правовою компетентністю, що дозволяє орієнтуватись у правових явищах, визначати правові причинно-наслідкові зв'язки, виділяти та розрізняти правові стосунки людини з суспільством та довкіллям, більш ефективно приймати обґрунтовані життєві і професійні рішення та діяти відповідно до законодавчих норм. Відтак, економічна підготовка студентів повинна включати не тільки агроекономічні знання, але й уміння розраховувати і передбачати перспективи своєї праці і реалізації виробленої продукції на засадах правових регуляторів. У цьому зв'язку проблема підвищення рівня і якості правової підготовки менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у вищих аграрних навчальних закладах набуває особливої важливості [1].

Зміст правової освіти в умовах становлення України як правової держави з урахуванням найсучасніших технологій навчання й чинного законодавства впливає на формування правової компетентності майбутніх менеджерів у вищих аграрних навчальних закладах.

Різні аспекти проблеми правової підготовки майбутнього фахівця розглядалися у працях багатьох дослідників, зокрема: формування правової культури та правосвідомості особистості (В. Безбородий, О. Ганзенко, Н. Коваленко, В. Одарій та ін.); особливості правового виховання особистості (Ю. Сурмяк та ін.); формування правових знань (О. Скакун та ін.), викладання правових дисциплін (А. Колодій та ін.). Результати аналізу наукової літератури свідчать, що вузівська система правової підготовки майбутнього фахівця повинна відповідати сучасним вимогам щодо високого рівня його професіоналізму, який передбачає, зокрема, і відповідну його правову освіту. Тому одним із завдань університетів є підготовка фахівця зі сформованою правовою компетентністю, під якою

науковці (Я. Кічук, О. Лукаш, В. Маноляк, А. Молчанова, В. Олійник, М. Полякова, В. Смирнов, Ю. Сурмяк) розуміють важливу інтегративну характеристику особистості, підґрунтям якої є її знання та досвід поведінки у правовій сфері життєдіяльності, а виявом – правова активність.

Рівень правових знань, умінь та навичок майбутніх менеджерів у вищих аграрних навчальних закладах не повною мірою задовольняє потреби сучасної освіти та розвитку правової держави. Аналіз практики викладання правових дисциплін у вищих аграрних навчальних закладах показує, що дидактико-виховний потенціал формування правової компетентності, закладений у правових предметах, використовується недостатньо. Студенти вищих аграрних навчальних закладів мають прогалини в знаннях з теорії права, не мають навичок практичного застосування правових знань і професійно-правових умінь, не мають достатнього рівня правової грамотності. Ці проблеми значною мірою зумовлені тим, що в процесі професійної підготовки недостатньо враховується характер і обсяг правових знань, професійно-правових умінь, не розроблено вимоги до оптимального відбору змісту правових дисциплін для студентів вищих аграрних навчальних закладів, не враховуються особливості правової підготовки загалом. У зв'язку з цим питання формування правової компетентності майбутніх менеджерів зовнішньо-економічної діяльності вищих аграрних навчальних закладів повинно розглядатися як пріоритетне в системі професійної підготовки фахівців [2; 3].

Питання про компетентнісний підхід у системі вищої освіти розкриваються в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених В. Байденко, В. Болотової, Дж. Вейлланга, О. Гури, І. Зимньої, В. Ландшеєра, О. Пометун, К. Савченко, В. Сластьоніна, А. Хуторського та ін.

Вирішення зазначених вище проблем потребує наукового обґрунтування педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів вищих аграрних навчальних закладів у процесі професійної підготовки з урахуванням вимог педагогічної та юридичної науки і практики.

На підставі аналізу наукової літератури з'ясовано, що у дослідників відсутня єдність поглядів на зазначену проблему, а також неоднозначно трактуються поняття «компетентність» та підходи до вирішення проблеми формування правової компетентності майбутніх менеджерів. За результатами аналізу досліджень з'ясовано, що «компетентність» – це інтегративна професійна риса особистості, що виявляється в загальній здатності до діяльності, заснованій на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання та зорієнтованих на самостійну й успішну участь у професійній діяльності [4].

Аграрна економіка зараз гостро потребує притоку компетентних менеджерів. А отже, керівники сільськогосподарських підприємств, фахівці і фермери повинні володіти навичками в сфері менеджменту, бізнесу, технології виробництва. У цьому контексті до найважливіших професійних компетенцій І. Сергєєв відносить: предметну (готовність до

діяльності з перетворення різних предметів, наприклад, хімічних речовин, живих організмів, сировини і матеріалів, знань і вмінь); методологічну (готовність використовувати різні методи діяльності); технологічну (готовність до використання різних технологічних процесів); менеджерську (готовність до професійної діяльності, що має організаційний характер); підприємницьку (готовність до професійної діяльності, що має інноваційний характер) [5].

Головною метою пілотажного дослідження було з'ясування вихідного рівня сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів аграрного виробництва.

Правова компетентність є складовою професійної компетентності майбутніх менеджерів. З урахуванням вимог сучасних підходів виокремлено компоненти правової компетентності майбутніх менеджерів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний, самоосвітний.

Мотиваційно-ціннісний компонент правової компетентності – це позитивне ставлення майбутнього менеджера до професійної діяльності з позиції норм законодавства, усвідомлення необхідності та наявності бажання здійснювати правовідносини. Він сприяє ефективній професійній діяльності менеджера з позиції правових знань, умінь та навичок.

Когнітивний компонент правової компетентності майбутнього менеджера містить сукупність необхідних правових знань, умінь та навичок. Когнітивний компонент спрямований на формування в майбутнього менеджера обсягу знань, що будуть умовою для здійснення відповідних професійних дій.

Правова компетентність – це єдність правових знань, що містять систему ціннісних орієнтацій, які відображають правову дійсність, знання та практичні вміння, спрямовані на створення стимулюючих умов з попередження та усунення протиправної поведінки в суспільстві.

Правова компетентність майбутнього менеджера – високий ступінь оволодіння системою правових знань у професійній діяльності, сформовані правові вміння та практичні навички їх застосування, спрямовані на правове вирішення виробничих проблем [6].

Процес формування правової компетентності майбутніх менеджерів має напрям його реалізації в умовах вищого аграрного навчального закладу. Він є пріоритетним для формування правової компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності, що передбачає наявність розвиненої правосвідомості, знання прав і свобод людини та громадянина, основ національної правової системи й освітнього законодавства, вміння орієнтуватися в потоці правової інформації, здатність до застосування правових знань у професійній діяльності. Про рівень правової компетентності майбутнього менеджера свідчать його юридичні знання, навички, правові установки, ціннісні орієнтації, які виявляються: в правильному розумінні своїх функцій з точки зору права; в умінні тлумачити норми права, регулюючи поведінку у юридичних

ситуаціях; у точному виконанні вимог закону [7].

Правова компетентність вимагає:

- спеціальних знань про основи права;
- бути здатним самовизначатися і самореалізуватися в типових правових ситуаціях;
- визначати власну позицію на основі принципу нерозривності прав та обов'язків;
- системних і фундаментальних знань із розділів права;
- бути здатним визначати адекватні моделі поведінки та приймати рішення в типових і нестандартних правових ситуаціях;
- бути здатним до законотворчої діяльності.

Студенти, які характеризувалися низьким рівнем, відмовлялися вести діалог, брати участь у дискусії, виступати перед аудиторією, відрізнялись пасивністю. Для багатьох з них характерним був низький рівень правових знань. Студенти не могли чітко й грамотно визначити власну правову позицію, своє ставлення до права і закону, у них слабо розвинені рефлексивні здатності. У них були відсутні потреба у спілкуванні, прагнення до імпровізації, творчості. Середній рівень сформованості правової компетентності виявили – 39,5 % студентів, високий рівень – 20,2 %.

Це сприяло розв'язанню проблеми оптимізації правової освіти і виховання майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у зв'язку з постійними змінами в законодавстві та потребою практичних знань щодо тих правовідносин, які найбільш дотичні до їхньої професійної діяльності.

Проведений аналіз виробничої практики із зазначеної наукової проблеми дає підстави стверджувати, що накопичено достатньо ефективний досвід організації та формування правової компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у процесі професійної підготовки.

У процесі навчання умови можуть розглядатися як щось необхідне, що сприяє розвитку особистості. Таким чином, умови – це стійкі обставини, які визначають стан, функціонування й розвиток системи.

Для формування правової компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у процесі професійної підготовки повинні бути створені відповідні педагогічні умови:

- професійна орієнтація навчального процесу на підготовку майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності, які володіють правовими нормами, поважають їх та усвідомлюють значення права в суспільстві;
- установка на необхідність оволодіння правовими знаннями, професійно-правовими вміннями, розвиток індивідуально-правових якостей майбутнього менеджера зовнішньоекономічної діяльності;
- орієнтація майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності на необхідність правової самоосвіти як основної умови професійного росту;
- побудова навчального процесу на засадах особистісно-

зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів;

- реалізація правової освіти майбутніх менеджерів на основі застосування інтерактивних технологій;
- реалізація міжпредметних зв'язків у процесі формування правової компетентності, поєднання аудиторної і позааудиторної роботи.

Правова компетентність майбутнього фахівця відображає зміни в оволодінні ним відповідними знаннями з різних навчальних дисциплін. Це зумовлює реалізацію міжпредметних зв'язків у процесі формування правової компетентності.

Важливою умовою формування правової компетентності майбутніх менеджерів є поєднання навчальної і позааудиторної роботи. Позааудиторна правова робота – організація різних видів діяльності в позааудиторний час, що забезпечує необхідні умови для соціалізації особистості майбутнього менеджера. Позааудиторна робота є продовженням навчального процесу, яка поєднує різні види діяльності й спілкування, реалізує як виховні, так і навчальні завдання, спрямовані на професійну підготовку майбутнього фахівця. Метою позааудиторної роботи є розвиток інтересів і здібностей майбутніх менеджерів, навичок правової діяльності, виховання самостійності й відповідальності, потреби в знаннях та уміннях.

Іншою умовою формування правової компетентності майбутніх менеджерів вважаємо запровадження в навчальний процес з професійної підготовки інтерактивні технології, які містять нетрадиційні форми, активні методи (диспути, дискусії, презентації, творчі проблемні завдання, професійні ситуаційні завдання, ділові ігри) та засоби навчання, а також Інтернет-ресурси. Такий добір форм, методів, засобів, адекватних змісту навчання, забезпечує опанування правових вмінь і навичок; сприяє саморозвитку особистості й формування в майбутніх менеджерів уявлень про застосування права у своїй професійній діяльності.

Інтерактивні технології сприяють формуванню правових вмінь і навичок та охоплюють структурні компоненти правової компетентності майбутніх менеджерів. Виховання свідомого ставлення до законів, правил поведінки, прийнятих у суспільстві, поваги до права вимагає розвитку вмінь аналізувати факти, події, поведінку свою та оточуючих, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати, узагальнювати правову інформацію, виділяючи в ній головне.

Використання інтерактивних методів навчання дозволяє систематизувати правові знання, майбутні менеджери більш вільно оперують правовими категоріями, пов'язаними з їхньою майбутньою професійною діяльністю, усвідомлюють необхідність правової підготовки.

Організації умов з розвитку правових вмінь у вирішенні виробничих ситуацій, вміння відстоювати свою точку зору на основі норм законодавства, досягнення угоди сторін правовим шляхом, залучення до процесу оволодіння культурою правового спілкування сприяють

тренінгові вправи та професійно-правові ситуації. Тренінгові вправи сприяють формуванню мотиваційної компетентності, організації комунікативної обстановки на заняттях.

Включення майбутніх менеджерів у правові ділові ігри, які є формою відтворення предметного і правового змісту їхньої професійної діяльності, сприяють зростанню потреби у правовій самоосвіті, формуванню правової компетентності. У результаті дослідження було виявлено, що 40,3%, характеризувались низьким рівнем сформованості правової компетентності.

Спілкування, активність, формування потреби в реалізації правових знань при вирішенні виробничих ситуацій, удосконалення юридичної термінології, аргументовано переконувати, відстоювати свою точку зору на підставі закону, коректно вести дискусії, ділові бесіди, упевнено виступати перед аудиторією засвідчили ефективність педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів в процесі професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліщук О. А. Формування правової компетентності менеджерів у процесі професійної підготовки / О. А. Поліщук // Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [гол. ред. М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Ч. 3. – С. 261–266.
2. Болотова Е. Л. Система непрерывной правовой подготовки педагогических кадров: автореферат дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.08 «теория и методика профессионального образования» / Е. Л. Болотова. – М., 2007. – 44 с.
3. Генишер Э. З. Педагогические условия развития правовой культуры студентов: Дисс. ... канд: пед. наук: 13.00.01 / Генишер Э. З. – Оренбург, 1999. – 182 с.
4. Михеев В. И. Методика получения и обработки экспериментальных данных в психолого-педагогических исследованиях. – М. : Изд-во УДН, 1986. – 84 с.
5. Мусинов П. А. Педагогические условия формирования нравственно-правовой культуры: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Мусинов П. А. – Горноалтайск, 2000. – С. 258.
6. Слободчиков В. И. Психологические условия введения студентов в профессию педагога / В. И. Слободчиков, Н. А. Исаева // Вопросы психологии. 1996. – № 4 / <http://www.voppsy.ru/iournalsall/issues/1996/964/964072.htm>
7. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методичні питання): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / А. М. Колодій. – К., 1999. – 36 с.
8. Маслов В. И. Корпоративная культура в современном менеджменте / В. И. Маслов // Финансовый бизнес. – 2006. – № 5. – С. 31–38.